

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.16>

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ ЧИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Абакумов Олександр Юрійович,
аспірант кафедри криміналістики та
судової медицини
(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)

У статті автором констатовано, що одним із засобів вирішення тактичних завдань виступають тактичні операції, які тісно пов'язані з тактичними завданнями. Відповідно, тактичні завдання детермінуються слідчими ситуаціями та визначають перелік і послідовність слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на їх вирішення, що входять до змісту тактичної операції.

Автором окреслено наукові підходи до різних комплексів тактичних операцій, які доцільно реалізовувати при розслідуванні службових кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

На підставі проведеного аналізу, зважаючи на взаємопов'язаність та взаємообумовленість тактичних завдань розслідування та тактичних операцій, а також залежність тактичних завдань від слідчої ситуації, яка склалась на певному етапі розслідування, зроблено висновок про необхідність проведення розмежування тактичних операцій в залежності від стадії досудового розслідування, а саме: тактичні операції початкового етапу та тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Розглянуто тактичну операцію «Затримання» та включено до неї комплекс наступних дій: оперативно-розшукові заходи; спостереження за особою, річчю або місцем або аудіо-, відеоконтроль особи; затримання надавача та одержувача неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків.

Окреслено тактичну операцію «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» та запропоновано алгоритм дій, які входять до складу даної тактичної операції. Встановлено, що ключову роль у реалізації даної тактичної операції виконує негласна слідча (розшукова) дія як спеціальний слідчий експеримент.

Ключові слова: засоби криміналістичної тактики; корупційні кримінальні правопорушення; алгоритм вирішення тактичних завдань.

TACTICAL OPERATIONS OF THE INITIAL STAGE INVESTIGATION OF THE ACCEPTANCE OF AN OFFER, PROMISE OR OBTAINING AN UNLAWFUL BENEFIT BY AN OFFICIAL PERSON

Abakumov Oleksandr Yuriiovych,
Postgraduate Student of the Department
of Criminology and Forensic Medicine
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

In the article, the author stated that one of the means of solving tactical tasks is tactical operations, which are closely related to tactical tasks. Accordingly, tactical tasks are determined by investigative situations and determine the list and sequence of investigative (search) actions, operative-search and organizational measures aimed at solving them, which are included in the content of a tactical operation.

The author outlines scientific approaches to various complexes of tactical operations, which are expedient to implement in the investigation of official criminal offenses related to corruption.

On the basis of the conducted analysis, taking into account the interconnectedness and interdependence of the tactical tasks of the investigation and tactical operations, as well as the dependence of tactical tasks on the investigative situation that developed at a certain stage of the investigation, a conclusion was made about the need to distinguish tactical operations depending on the stage of the pre-trial investigation. namely: tactical operations of the initial stage and tactical operations of the next stage of the investigation of the acceptance of an offer, promise or receipt of an improper benefit by an official.

The tactical operation "Detention" was considered and a complex of the following actions was included in it: operative and search measures; surveillance of a person, thing or place or audio, video control of a person; detention of the giver and recipient of the unlawful benefit; inspection of the scene; search of the place of transfer of the object of unlawful gain; interrogation of the suspect; examination of witnesses.

The tactical operation "Documentation of the process of accepting an offer, promise or obtaining an undue advantage" is outlined and an algorithm of actions that are part of this tactical operation is proposed. It was established that the key role in the implementation of this tactical operation is performed by secret investigative (research) action as a special investigative experiment.

Key words: means of forensic tactics; corruption criminal offenses; algorithm for solving tactical tasks.

Постановка проблеми. Досудове розслідування як діяльність детектива, слідчого відбувається в умовах часу, місця, конкретно визначеної навколишньої обстановки, яка склалася на конкретний момент виявлення ознак кримінального правопорушення. Всі ці фактори в своїй сукупності формують криміналістичну своєрідність поточного моменту, в якому і здійснюється діяльність детектива, слідчого, оперативного співробітника тощо та охоплюються поняттям слідчої ситуації.

Слідча ситуація, етап розслідування, окремі тактичні завдання, взаємодіючи між собою, визначають особливості планування й реалізації тактичних операцій, які у кожному конкретному випадку залежать від виду розслідуваного кримінального правопорушення та слідчої ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, види, етапи та значення тактичних операцій під час розслідування злочинів були предметом дослідження

у працях наступних вчених: В. М. Шевчука [1], Я. Є. Мишкова [2], О. В. Приходька [3], С. С. Чернявського [4], О. В. Пчеліної [5].

Мета статті – дослідити тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Виклад основного матеріалу. Одним із засобів вирішення тактичних завдань виступають тактичні операції. Саме вони тісно пов'язані з тактичними завданнями, які, з одного боку, детермінуються слідчими ситуаціями, а з іншого – самі визначають перелік і послідовність слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на їх вирішення, що входять до змісту тактичної операції. При цьому взаємозв'язок тактичних завдань і тактичних операцій проявляється у наступному: 1) тактична операція розробляється стосовно проміжного (тактичного) завдання розслідування; 2) тактична операція реалізується для вирішення проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки за наявності інформаційних даних, у відповідній слідчій ситуації [6, с. 215].

Це пояснюється складністю виявлення протиправної діяльності та її викриття за допомогою передбачених кримінальним процесуальним законом засобів. Тому в більшості випадків зібрати докази підготовки та вчинення даного кримінального правопорушення тільки шляхом відокремленого проведення однієї або кількох слідчих (розшукових) дій неможливо. Необхідно організувати комплекс взаємопов'язаних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій й організаційних заходів. Тільки узгоджене їх проведення за єдиним планом може дати належний ефект [7, с. 132].

Науковцями виділяється різні комплекси тактичних операцій, які доцільно реалізувати на початковому етапі розслідування службових кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Зокрема, О.В. Пчеліна щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності виокремлює наступні тактичні операції: «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Виявлення епізодів», «Встановлення очевидців», «Пошук і збереження документів», «Встановлення співучасників», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Пошук майна», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця» [5, с. 290].

Я. Є. Мишков вважає, що характерними для розслідування хабарництва є тактичні операції «Затримання», «Документ», «Група» та «Пошук» [2, с. 122–124].

О. В. Приходько виділяє такі тактичні операції щодо розслідування хабарництва у сфері правоохоронної діяльності: а) «Затримання»; б) «Предмет хабара»; в) «Інтерес хабародавця»; г) «Статус суб'єкта злочину»; д) «Співучасники»; е) «Серія»; ж) «Матеріальна шкода»; з) «Умови хабарництва»; и) «Пошук злочинця»; к) «Захист від зовнішнього впливу на слідство»; л) «Нейтралізація ненасильницького тиску на свідків (потерпілих)»; м) «Захист свідка»; н) «Документ» [3, с. 73].

В. В. Юсупов поряд із операцією щодо затримання одержувача неправомірної вигоди виокремив тактичні операції «Груповий обшук», «Збирання інформації про злочин», «Захист», «Подолання протидії розслідуванню» [8, с. 75].

С. В. Олійник виокремлює такі тактичні операції як: «Затримання на гарячому», «Розшук злочинця» та «Викриття учасників прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» [9, с. 154–166].

Проаналізувавши наведені у науковій літературі види тактичних операцій, які застосовуються при розслідуванні службових та корупційних кримінальних правопорушень, зважаючи на взаємопов'язаність та взаємообумовленість тактичних завдань розслідування та тактичних операцій, а також залежність тактичних завдань від

слідчої ситуації, яка склалась на певному етапі розслідування, вважаємо за необхідне провести розмежування та розглянути тактичні операції в залежності від стадії досудового розслідування, а саме: тактичні операції початкового етапу та тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Одним з основних завдань початкового етапу розслідування є встановлення самого факту доведення протиправного задуму до кінця, чи відбувся або відбудеться факт передачі предмета неправомірної вигоди службовій особі.

Серед тактичних операцій, покликаних на вирішення даного тактичного завдання першочергово слід виділити комплекс заходів, спрямований на викриття одержувача неправомірної вигоди, документування його причетності до кримінального правопорушення та затримання відразу після одержання предмету неправомірної вигоди. Це пояснюється тим, що підготовка та реалізація фіксації самого «факту» отримання неправомірної вигоди є першим і головним чинником, який має значення для всього подальшого розслідування [10, с. 228].

Однією з першочергових тактичних операцій є «Затримання», яке виділяється як необхідне більшістю науковцями. Я. Є. Мишков включив до складу тактичної операції «Затримання» такі заходи як встановлення місця перебування підозрюваної особи оперативним шляхом, безпосередньо затримання «на гарячому» або без такого, допити підозрюваного і свідків, обшук (приміщення й особистий) [2, с. 122].

В той же час, вивчення теоретико-методологічних засад дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень має бути комплексним, його слід проводити досить глибоко та в системному взаємозв'язку [11, с. 68]. Це також стосується і дослідження тактичних операцій, які застосовуються під час розслідування даного кримінального правопорушення.

О. М. Суворов вважає, що тактична операція «Затримання» складається із процесуальних та оперативних дій і заходів, при проведенні якої застосовують фактор раптовості, використовують додаткові технічні засоби фіксації. Безпосередньо затримання підозрюваного з речовим доказом складається з двох основних етапів. Перший етап носить організаційно-аналітичний характер: складається план тактичної операції, що має враховувати обставини, котрі сприяли та перешкождали її проведенню. При цьому аналізуються вимоги щодо предмета неправомірної вигоди, ймовірне місце її передачі, оцінюються сили, які є в розпорядженні детектива, слідчого і оперативних співробітників, вирішується питання щодо застосування технічних засобів фіксації. Другий етап – це безпосередня реалізація наміченого плану й фізичне захоплення підозрюваного [12, с. 154].

Загалом, в залежності від обстановки її проведення, дана тактична операція може мати такі різновиди як «Затримання одержувача в умовах контрольованого передавання неправомірної вигоди»; «Затримання особи, яка передає предмет неправомірної вигоди на місці вчинення кримінального правопорушення»; «Затримання на підставі оперативно-розшукових даних особи, яка передає предмет неправомірної вигоди і особи, яка одержує його»; «Затримання одержувача предмета неправомірної вигоди через певний час після вчинення злочину» та ін.

На підготовчому етапі тактичної операції «Затримання» мають здійснюватися наступні заходи щодо: фіксації обставин кримінального правопорушення, що готується; індивідуалізації предмета неправомірної вигоди (відібрання пояснень від заявника, очевидців, підготовка предмета неправомірної вигоди та фіксації його індивідуалізуючи ознак у протоколі тощо); затримання особи, яка пропонує неправомірну вигоду на місці вчинення кримінального правопорушення або неподалік від нього

відразу після одержання предмета неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків. Плануючи та проводячи тактичну операцію «Затримання», слід звертати увагу на можливу протидію з боку підозрюваних та інших осіб. Зокрема, під час її проведення можуть мати місце спроби учасників злочину позбавитися від предмета неправомірної вигоди, знищити сліди одержання службовою особою неправомірної вигоди, втекти з місця події тощо. Від вміння слідчого якісно спланувати тактичну операцію, обрати правильну лінію поведінки в складній ситуації багато в чому залежить успіх розслідування [12, с. 157].

Тактична операція «Затримання» яскраво засвідчує необхідність перевірки відомостей про вчинення кримінального правопорушення до моменту внесення їх до ЄРДР. Тому, ми вважаємо, що до складу цієї тактичної операції слід віднести і оперативно-розшукові заходи, які проводяться як до внесення відомостей до ЄРДР, так і після цього.

Як слушно зазначає В. О. Малярова, структура тактичної операції обов'язково повинна включати реалізацію оперативних дій, насамперед спостереження. Воно має забезпечити надходження інформації про поведінку осіб, яку передбачається зафіксувати в ході тактичної операції. Тільки в результаті спостереження може бути правильно обрано момент для затримання й процесуальної фіксації факту взаємодії з певними об'єктами, а також здійснення конкретних дій. Спостереження є оперативною дією, яка повинна здійснюватися негласно, в іншому випадку передбачувана тактична операція буде зірвана [13, с. 145]. Однак, виходячи зі змін до кримінального процесуального законодавства, такі заходи набули виключно процесуального характеру, так як вони повністю охоплюються проведенням негласних слідчих (розшукових) дій таких як: спостереження за особою, речю або місцем (ст. 269 КПК України) або аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України).

В той же час, арсенал негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть бути використані, залежить від попередньої кваліфікації діяння. Це зумовлено вимогою ч. 2 ст. 246 КПК України, яка надає можливість провести найбільш ефективні негласні слідчі дії лише у провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. До їх числа відносяться кримінальні правопорушення передбачені ч. 2, 3 і 4 ст. 368 КК України. Отже, якщо отримана інформація про неправомірну вигоду без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 368 КК України), проводити негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. 260, 261, 262, 263, 264 (ч.1), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 КПК України не можна. В протилежному випадку в подальшому всі отримані шляхом негласних слідчих дій і похідні від них докази будуть визнані недопустимими [7, с. 133].

Тому, як слушно відзначив О.О. Пунда, негласні слідчі (розшукові) дії не повинні і не можуть підміняти собою використання виправданих часом заходів оперативно-розшукових заходів [14, с. 121-122]. У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали оперативно-розшукової справи виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації [15].

Таким чином, до тактичної операції «Затримання» при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою слід включити комплекс наступних дій: оперативно-розшукові заходи; спостереження за особою, речю або місцем або аудіо-, відеоконтроль особи; затримання надавача та

одержувача неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків.

Оскільки у процесі реалізації тактичної операції «Затримання» виникає необхідність отримання доказової бази щодо факту вчинення корупційного кримінального правопорушення та причетності до нього службовою особи, після внесення відомостей до ЄРДР доцільно проводити таку тактичну операцію як «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди».

В той же час, враховуючи провідну роль у реалізації даної тактичної операції саме негласних слідчих (розшукових) дій, проведення її необхідне та доцільне виключно у випадку, якщо досудове розслідування розпочато за ознаками ч. 2–4 ст. 368 КК України. Метою даної тактичної операції є прихована фіксація перемовин учасників події та безпосередньо самого факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання предмета неправомірної вигоди. Вказане реалізується шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, паралельно та узгоджено з якими проводяться і гласні слідчі (розшукові) дії, направлені на фіксацію обставин перебігу кримінального правопорушення.

Ключову роль у реалізації даної тактичної операції виконує негласна слідча (розшукова) дія як спеціальний слідчий експеримент.

Особливе місце в розслідуванні фактів одержання неправомірної вигоди належить спеціальному слідчому експерименту за фактом передачі предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного. При цьому практична цінність такої негласної слідчої (розшукової) дії визначена змістом зафіксованих розмов, під час яких виявляють наміри службової особи. Проведення спеціального слідчого експерименту за фактом передавання предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного, документування таких дій має вагоме значення для доказування в кримінальному провадженні» [16, с. 185; 10, с. 249].

На думку Д. О. Шумейка загальний алгоритм тактичної операції «Документування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» розділяється на три етапи: підготовчого, робочого та заключного. До робочого етапу тактичної операції «Документування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» віднесено такий комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій: створення несправжніх (імітаційних) засобів; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відеоконтроль особи; аудіо-, відеоконтроль місця; спеціальний слідчий експеримент; огляд місця події; обшук; освідування особи; затримання службової особи в порядку ст. 208 КПК України; обшук особи; повідомлення особі про підозру; допит особи в якості підозрюваної; допит в якості свідків осіб, що пропонувала (обіцяла), надавала неправомірну вигоду, понятих, що були присутні при проведенні відповідних слідчих (розшукових) дій; призначення хімічної експертизи для встановлення ідентичності хімічного складу спеціальної хімічної речовини, якою був оброблений предмет неправомірної вигоди, зі змивами з тіла, слідами хімічних речовин на вилученому одязі, в який була одягнена особа в момент одержання неправомірної вигоди [2, с. 107–110].

Зважаючи на те, що дана тактична операція має бути організована та проведена одразу після повідомлення про кримінальне правопорушення і до моменту завершення події, пропонуємо наступний алгоритм дій, які входять до складу даної тактичної операції: негласні слідчі (розшукові) дії, такі як залучення особи надавача неправомірної вигоди до конфіденційного співробітництва; обстеження публічно недоступних місць, житла та/або робочого місця особи шляхом таємного проникнення в них з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи,

аудіо-, відеоконтроль особи та/або місця, візуальне спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та/або з електронних інформаційних систем; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; та гласні слідчі (розшукові) дії, такі як: допит свідка (заявника), огляд місця події, обшук приміщення, ділянки місцевості чи транспортного засобу, особистий обшук особи, яка отримала неправомірну вигоду; допит підозрюваних та інших свідків щодо обставин прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Список використаних джерел:

1. Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.
2. Мишков Я.Є. Методика розслідування хабарництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 179 с.
3. Приходько О.В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (14 трав. 2010 р.) / Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ. Сімферополь, 2010. С. 72–75.
4. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.
5. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 45 с.
6. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : [монографія] / В. Ю. Шепітько.Х. : Харків юрид., 2007. 432 с.
7. Таркан О.М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2021. 244 с. URL: <https://old.karazin.ua/docs/work/dysertatsii/tarkan-dysertatsia.pdf>
8. Юсупов В.В. Сучасні тактичні засоби розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 73–76.
9. Олійник С.В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09. К., 2016. 220 с.
10. Базір С.С. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальних провадженнях щодо одержання неправомірної вигоди суддями. *Науковий вісник публічного і приватного права*. Вип. 3. 2016. С. 226–230.
11. Чорноус Ю.М., Шмітько В.В. Теоретико-методологічні засади дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. Філософські та методологічні проблеми права : наук. журн. / [редкол.: М. В. Костицький (голов. ред.) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. № 2 (26). С. 61–72. DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.61>
12. Суворов О.М. Взаємодія підрозділів “К” Служби безпеки України із слідчими під час виявлення й досудового розслідування корупційних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.
13. Малярова В.О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця: дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.09 «Криміналь-

ний процес та криміналістика; судова експертиза / Малярова Валерія Олегівна. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2005. 258 с.

14. Пунда О.О. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних проваджень за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. ПРАВО. 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 118-122.

15. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Наказ МВС від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

16. Кушніт В.П. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо зловживань владою або службовим становищем. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. No 1. Т. 31 (70). С. 181187.